

Gergely Orsolya

„Olyan akarok lenni, mert ő sikeres”¹

Székelyföldi tizenévesek példaképeiről

Kivonat. Ki válhat példaképpé a tizenévesek számára? Kinek a magatartása, külső és belső értékei jelennek meg a tinédzserek szemében, mint követendő példa? A média és a médiahasználat erre hatással bír? Szerettük volna megtudni, hogy a térségünkbeli tanulóknak vannak-e példaképeik, és ha igen, kik a azok, akikhez felnőtt korukban hasonlítani szeretnének? Befolyással bír-e az életkor, a nem és a lakóhely a példakép-választásra? Milyen helyet kapnak a székelyföldi tizenévesek példaképei közt a sportolók? Kik azok a sportolók (és melyek azok a sportágak), amelyre a diákok körében népszerűségnek örvendenek? A labdarúgás és a labdarúgók milyen szerepet „játsszik”? A tanulmány célja a tizenévesek példakép-kérdését, különös hangsúlyt fektetve a sportolói példaképekre. Az elemzés alapjául egy 2012 és 2014-es adatgyűjtés áll, mindkét alkalommal több mint kétezer 7. és 11. osztályos tanulót kérdeztünk meg médiahasználat, médiafogyasztás témakörökben. A tanulmány egyik alapkérdése, hogy vajon az új média új példaképeket, új ikonokat fog termelni? És mire világítanak rá ezek az eredmények, mire hívják fel a figyelmet? Milyen az új lehetőséget, új esélyt vagy új kihívást jelenthet ez úgy a szülők, pedagógusok, tanárok, helyi közösségek számára, ha ismerik a tanulók példaképeit?

Kulcsszavak: példakép, médiahasználat, médiasztár, érték, tartalomelemzés, futball

Abstract. The Models for the Teenagers in Szeklerland (Eastern Transylvania)

Who could be a role model for the teenagers? Whose attitude, outer and inner values appear to the teenagers as an example to be followed? Has the media and media usage an impact on this? How can this be identified? We wanted to find out whether the pupils from our region have role models, if so, who their icons and role models are, who the ones are that have an exemplary behaviour in their eyes, to whom they would like to compare themselves when they grow up. Have the age, the gender, and residence of the pupils any influence on the choice of role model? Have a place among the teenagers' role models the professional sportsmen? Who are those sportsmen (and which sports), for which the students are enthusiastic about? The football and footballers what role do they "play"? The paper aims to present the role model question among teenagers. The analysis is based on two important surveys conducted among Hungarian teenagers from Szeklerland, Romania (Covasna, Harghita and Mureş counties). The surveys took place in 2012 and 2014. More than two thousand of pupils in the 7th and 11th grades were involved. Can we conclude that the new media brought along the new idols? The media has definitely a strong impact on the young people's, children's lives, on their world-perception – can this be identified even here, regarding the role models? What kind of new possibility, new chance or new challenge have the parents, pedagogues, teachers, local communities?

Keywords: role model, media usage, media star, value, content analysis, football

1 Egy hetedikese, Hargita megyei, városban lakó kézilabdás lány válasza a következő kérdésre: *Melyek azok a tulajdonságok, amik miatt őt választottad?* A példaképe: Görbicz Anita, magyar kézilabdás.

I. BEVEZETÉS

A pedagógia, pszichológia, szociológia és számtalan más tudományterület fontos témája a szocializáció. Ennek szerepéről, feladatairól, a folyamat alakulásáról, szereplőiről, a társadalmi fejlődés erre vonatkozatható hatásmechanizmusairól már könyvtárnyi elemzés született az elmúlt évtizedekben. Így lassan köztudottnak nyilvánítható, hogy alapvetően három nagy szocializációs közeg befolyásolja a gyerekek felnőttkori karakterének, személyiségének kialakulását, de értékvilágának, világról való gondolkodásának megszilárdulását ugyanúgy. Az elsődleges szocializációs közeg a család, a másodikba tartoznak az oktatási intézmények, ahol a kortárscsoport hatása dominál, és ma már egyenrangúként jelennek itt meg a tömegkommunikáció médiumai is (László 1999, Berta 2008). Az erre irányuló vizsgálatok során (Dubow et. al. 2006) egyre inkább az derül ki, hogy a médiának fokozatosan nő a jelentősége, gyakran szinte teljesen háttérbe szorítva a család és az iskola által közvetített értékeket. A média szocializációs térhódításának szemtanúi és -gyakran alanyai is vagyunk, s ez az is jelenti, hogy a társadalmi normákat, szabályokat, amelyeket a szocializáció során magunkévá teszünk, nagymértékben a médiából kapott minták határozzák meg, ezáltal a média kulcsszerephez jut a szocializáció folyamatában (Dubow et. al. 2006: 405).

A tudományos elemzések szerint a modellek követése, a példakép-választás, a megfigyeléses tanulás kiemelten fontos szerepet játszik a szocializáció folyamatában. A modellálás mások viselkedésének pontos megfigyelését és esetleges utánzását jelenti, „melynek révén az egyén új viselkedéselemeket sajátíthat el, a meglévő viselkedésszereptárházának új kombinációit fedezheti fel és alakíthatja ki, és ráismerhet mások viselkedésének következményeire is” (Kósa 2005: 96.). Ugyanakkor a példakövetésnek, elleséses típusú tanulásnak jelentős időmegtakarító jellege is van: nem kell mindent magunknak megtapasztalnunk, elég, ha eltanuljuk mástól, hiszen azt, amit tudunk, amit megtanultunk, annak nagyobb részét személyesen sohasem tapasztaltuk meg, mégis tudjuk (Gerbner 2000, id. Berta 2008). Így elsajátított, kialakított nemi, életkori, társadalmi, foglalkozási és életstílusbeli szerepeinket többnyire hallott, látott és mesélt történetekből építjük fel, ezek a történetek, tapasztalatok alakítják és határozzák meg gondolkodásunkat, cselekedeteinket és életvitelünket. Ha viszont egyre nagyobb a média befolyása, akkor egyre nagyobb annak is a valószínűsége, hogy az „esetleges utánzás”, a példaválasztás és a példakövetés nem a közvetlen fizikai környezetünkben élők viselkedésével kapcsolatosan merül fel, hanem a médiából kapott minták helyettesítik vagy veszik át a helyüket, szerepüket (Gergely 2013, 2015b).

Jelen tanulmány, a példaképekre vonatkozó kutatási eredmények prezentálása mellett, az összehasonlításra tesz kísérletet két, azonos módszertanon alapuló adatfelvétel nyomán, illetve a sportolók iránti példakép-szerű érdeklődést térképezi fel a két év adatai alapján, rámutatva, hogy kiket tekintenek ténylegesen példaképnek ezek a tizenévesek, kiknek az élete, magatartása, külső-belső értékei jelennek meg számukra követendő példaként.

A szakirodalom szerint, példaképnek tekinthető az, akit egy másik egyén utánózni szeretne, hozzá szeretne hasonlítani (Yancey 1998, id. Crosswhite et. al. 2003). A kognitív pszichológia szerint, a példakép lényeges eleme a szocializációs folyamatnak. A szociális tanulás elmélete – más néven a szociális kognitív elmélet – szerint a mintaadás vagy példamutatás mindig is az egyik legerősebb eszköze volt az értékek közvetítésének, az elvárt attitűdök, szokások, gondol-

kodás és viselkedés megmutatásának (Bandura 1986, id. Crosswhite et. al. 2003). Több kutatás rámutatott, hogy a példakép pozitívan motiválhatja például egy tinédzser sportolási szokásait, teljesítményét. Az is kiderült, hogy többen szeretnének hasonlítani az élsportolókhoz, a médiában gyakran előforduló sztárokhoz, sportolókhoz is, de nemcsak a nagyon kiemelkedő teljesítményű személyek vagy sportolók válhatnak példaképpé. A hétköznapi emberek is lehetnek példaképek, főként, ha a tanulók találnak közös vonásokat, hasonlóságokat az adott személlyel (Crosswhite et. al. 2003).

2. MÓDSZERTAN

2012-ben indult el a székelyföldi tizenéveseket megcélzó, médiahasználatot, médiahatást, internethasználatot, on-line kultúrát vizsgáló szisztematikus adatgyűjtés. A magyarországi Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat vizsgálataihoz hasonlóan indítottuk el, hetedik és tizenegyedik osztályos tanulókat kérdezve meg elsősorban médiahasználatról, médiaismeretről, internethasználatról, számítógép-kompetenciákról, illetve ehhez kapcsoltan egy sor további, ezekhez szervesen kapcsolódó kérdésről (Bíró et. al 2012). 2012 tavaszán, Székelyföldön, Kovászna, Hargita és Maros megyékben 2122 hetedik és tizenegyedikes tanuló bevonásával végeztek nagy adatfelvételt, *A média hatása a gyermekekre és fiatalokra* címmel, a budapesti Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat, valamint a Sapientia EMTE Társadalomtudományi Tanszékének partnerségében. A kutatás eddigi eredményei szakmai kiadványokban már napvilágot láttak (ld. Bíró–Gergely 2013, Bíró–Bodó 2013.). Ezt a kutatást a program folytatásaként két év múlva, 2014-ben is megismételtük, megkérdezve ugyancsak több mint 2000 hetedik és tizenegyedik osztályos tanulót. Az újabb eredményeket szintén szakmai kötetben publikáltuk (l. Bíró–Gergely 2015), ugyanakkor, a magyarországi kollégák járt útját igyekeztünk követni. Mindezek következtében, az eredmények regionális és időbeni összehasonlítása is lehetővé vált.

A 2012-es adatfelvételhez a megyei iskolalista képezte a mintavételi keretet. Első lépésben rétegzett mintavételt alkalmaztunk az iskolák kiválasztásához, így biztosítva a területi reprezentativitást. A megyék összes iskoláit kisebb térségek szerint listáztuk, azon belül a városi és falusi iskolákat is külön csoportosítottuk, majd ezekből, a tanulók létszámához arányítva, egyenként, véletlenszerűen kiválasztottuk a mintába kerülő iskolákat. A kiválasztott intézményekben két hetedik vagy két tizenegyedik osztályban vettük fel az adatokat, ahol kettőnél több osztály volt, ott véletlenszerűen választottuk ki az osztályokat. A 2014-es adatfelvételnél minden esetben igyekeztünk ugyanabban az iskolában és ugyanazokban a típusú osztályokban készíteni az adatfelvételt, ahol két évvel korábban, és ez sikerült is, néhány kivételtől eltekintve. Ahol ez nem volt megvalósítható, ott próbáltuk hasonló típusú iskolák tanulóit megkérdezni. Az osztályok kiválasztásában is követtük a magyarországi gyakorlatot, kollégáink bejáratott módszertanát, amelyet 1998 óta négyszer ismételték már meg, minden alkalommal 12-13 éves (hetedik osztályos), valamint 16-17 éves (tizenegyedik osztályos) tanulókat vonva be a kutatásba (Kósa–László 2012, László 1999, 2010, László–Danó 2015). Kutatásainkban is ezt a modellt tekintettük mércének, így az eredmények összevetése is folyamatosan megvalósíthatóvá vált.

2012-ben 2122 tanuló töltötte ki (önkitöltős) kérdőívünket, két év múlva pedig 2208 válaszadónk volt. Míg 2012-ben 63 iskolában történt adatfelvétel, két év múlva már 9-cel több iskolában kérdeztünk.²

1. táblázat: *A minta leírása*

Minta		2012	2014
Iskolák száma		2122	2208
		63	72
Osztály	VI.	1088	1165
	XI.	1034	1043
Település	Falu	630	744
	Város	1492	1464
Megye	Hargita	1240	1269
	Kovászna	725	793
	Maros	157	146

Mindkét alkalommal valamivel több hetedikes válaszolt a kérdéseinkre, mint tizenegyedikes, illetve mindig sokkal több volt a városi lakhellyel rendelkező tanuló, mint a falun élő. A legtöbb megkérdezett általános és középiskolás tanuló Hargita megyei.

Mindkét kutatás során önkitöltős kérdőív segítségével történt az adatfelvétel, 2012. és 2014 március-áprilisa folyamán. Az iskola vezetőségének beleegyezésével, osztályfőnöki vagy más tanórákon válaszolhattak a kérdésekre. Mindkét esetben a magyarországi kérdőívstruktúrát használtuk: 49 kérdést tartalmazó kérdőívünkben főleg zárt kérdések szerepeltek számítógép-, internethasználat, médiahasználat, médiajártasság témakörök kapcsán (Biró et. al. 2012, 2013).

Kutatásunkban kiemelt helyet kapott a példakép kérdése: arra is választ kerestünk, hogy a székelyföldi hetedikes és tizenegyedikes tanulóknak vannak-e példaképeik, és ha igen, kik azok, akiknek életét, viselkedését példaeértékűnek látják, akihez felnőtt korukban hasonlítani szeretnének. A kutatásról készült általános összefoglaló tanulmányokban is érintettük ezt a kérdést (Biró et. al. 2012:68, 2013:71), ugyanakkor, néhány elemzés is készült már a téma kapcsán (l. Gergely 2013, 2015a, 2015b).

A példakép kérdésköréhez kapcsolódóan, négy nyílt kérdésre válaszolhattak: (1.) nevezzenek meg egy olyan személyt, akihez felnőtt korukban a legjobban szeretnének hasonlítani, (2.) írják le, mivel foglalkozik az a személy, akit kiválasztottak, (3.) fogalmazza meg azon tulajdonságait, ami miatt számukra követendő példa lenne, illetve (4.) amennyiben nem válaszoltak ezekre a kérdésekre, indokolják meg, hogy miért nem. A nyílt kérdésekre kapott válaszok igen sokféle, természetesen, találni komolyan nem vehető válaszokat is, nem is keveset³ (Biró et. al.

2 Voltak iskolák, ahol csökkent a tanuló- és osztálylétszám, így néhány esetben, a hasonló tanulólétszám elérése érdekében, további iskolákat és osztályokat kellett bevonnunk a kutatásba.

3 A válaszadók mintegy 8%-a esetében úgy véltük, hogy az adott válasz nem vehető komolyan. Vagy azért, mert olyan név jelenik meg, amelyet nem tudtunk azonosítani, és a további indoklás sem segí-

2012, Gergely 2013). Ugyanakkor, meglepő módon sokan egyáltalán nem írtak ide semmit, vagy határozottan megfogalmazták, hogy nekik nincs példaképük, nincs is szükségük rá, illetve kinőtték már ezt a „peldaképesdis” periódust. Azok közül, akik nem neveztek meg példaképet, sokan azzal indokolják válaszukat, hogy önálló, független személyiségek kívánnak lenni, nem akarnak hasonlítani senkire, sem utánozni, lemásolni senkit, mert ki fog alakulni a személyiségük mások utánzása nélkül is, illetve pont úgy jók, ahogy vannak, nem kell alakulniuk valaki után. Ez a válaszok legtöbbszörének az üzenete (Gergely 2015a, 2015b).

Az adott válaszok kódolása komoly kihívást jelentett: két, illetve három vagy többnyire négy kérdés válaszait állandóan egymással párhuzamosan elemezve, folyamatosan egymásra vetítve kellett néznünk ahhoz, hogy kiszűrjük a nem valós, nem komolyan vehető válaszokat, illetve ahhoz, hogy azonosítani tudjuk, hogy a megnevezett személy kicsoda.⁴

3. HASONLÍTANI? KIRE?

A magyar nyelvben számtalan közmondás, szólás él arról, hogy mennyire fontos a példa (pl. *A papnak példás élete prédikáció, Jobb egy példa száz leckénél*). Nem csupán az fontos, hogy mit mond az illető, hanem az is, hogyan viselkedik. Ez minden bizonnyal a gyereket nevelő szülőkre és a tanulókat oktató pedagógusokra egyaránt vonatkoztatható. A példa ugyanakkor jelentősen segít az életben való boldoguláshoz, ha kicsit utánózzuk mások viselkedését, kivédhetünk számtalan elkerülni kívánt dolgot (pl. *Templomban, fogadóban másoktól végy példát*). A magyarországi kutatások eredményei (László 1999, László–Danó 2015) is arra sarkalltak, hogy feltétlenül fontos ezt a kérdést közelebbről megvizsgálnunk. 2012-ben a megkérdezett hetedikesek és tizenegyedikesek alig mintegy fele (Gergely 2013, 2015a), a 2014-es kutatás során már a válaszadó tanulók közel kétharmada (Gergely 2015b: 44) jelölt meg példaképet.

Az első adatfelvétel során csupán minden második tanuló nevezett meg valakit, akire hasonlítani szeretne (58,64%), két évvel később jelentősen nőtt az erre a kérdésre válaszolók száma (69,38%), de így sem válaszolt mindenki, így, természetesen, kíváncsiak voltunk, hogy kiknek van példaképe, azok mennyire térnek el az „átlagtól”, vagyis inkább kiknek van példaképe. Mindenek előtt kiderült, hogy a fiatalabb (hetedikes) fiúknak van inkább valamivel kikristályosodottabb képe arról, hogy kihez szeretnének hasonlítani. Míg a teljes minta 51,30 százaléka hetedikes, addig azok körében, akik megneveztek példaképet 58,40 százalék a hetedikesek aránya. Ugyanígy, nemek szerint is tapasztalni eltérést: az összes megkérdezett 43,60 százaléka fiú, de azok, akik azt állították, hogy van példaképük, azok körében 47,49 százalék a fiúk aránya. A

tett benne (pl. Kovács Piroksa – és semmi több, hogy szülő vagy tanár, vagy rokon, vagy bárki), vagy azért, mert az indoklásból kiderül, hogy nem átgondolt, őszinte a válasz (például: „Mi közöd hozzá”, „Úgysem mondom meg”, „Találd ki!”)

4 Mivel több helyen talákoztunk azzal, hogy például egy filmszínészt nevez meg az illető tanuló példaképként, de a nevét nem helyesen írja le, meg kell néznünk, hogy mit ír róla, vajon az-e, akire gondolunk, csak elrontotta a nevét, vagy teljesen másról van szó. Vagy leírja egy személy nevét, akiről nem mondja el, hogy kicsoda, mivel foglalkozik. Nem tudjuk, hogy ismerőse, barátja, létező alak vagy filmbeli hős.

tanulók lakóhelye szerint nagyon kicsi eltérés mutatkozik a példaképet megnevező tanulók körében. A szülők iskolai végzettsége tekintetében sem tudunk megnevezni túlságosan kiugró eltéréseket, talán csak a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők gyerekei esetében van enyhe változás. Míg az összes válaszadó esetében 17,21 százalékról mondható el, hogy az édesapjának felsőfokú végzettsége van, illetve 20,10 százalék esetében az, hogy az édesanyjának van felsőfokú végzettsége, addig azok körében, akiknek van kiválasztott példaképük, valamivel magasabb a felsőfokú végzettséggel rendelkező apa (18,88%) vagy anya (22,16) aránya.

Statisztikai próba (chi négyzet) segítségével megnéztük, hogy felfedezhető-e szignifikáns összefüggés a példaképpel rendelkezők és nem rendelkezők esetében a korábban említett alapváltozók (nem, osztály, településtípus, szülők iskolai végzettsége) mentén. Azt tapasztaltuk, hogy míg a 2012-es adatok értelmében mindenhol van statisztikai együttjárás, addig a 2014-es adatokból már sokkal kevésbé írható le így a példaképpel rendelkezők csoportja. Az alábbi (2.) táblázat szemlélteti a kapott eredményeket: a példaképpel nem rendelkezők (példaképet meg nem nevezők) és a példaképpel rendelkezők (példaképet megnevezők) csoportja közti hasonlóságokat és különbségeket szemlélteti – a statisztikai próbák eredményét is feltüntetve. A második adatfelvétel során 261-gyel több diák jelölt meg példaképet, így kicsit nagyobb adathalmazon dolgozhattunk.

Ami markánsan kirajzolódik, az az, hogy a példaképet megnevezők körében magasabb a hetedikesek aránya, mindkét évben szignifikáns összefüggés van, hogy hányadik osztályos és van-e példaképe az illető tanulónak: a példaképpel rendelkezők 58,5%-a hetedikes, a példaképpel nem rendelkezőknek csak 38,7%-a jár hetedik osztályba. Míg a 2012-es vizsgálat során a nemek esetében is ugyanez elmondható (magasabb, 47 százalék a fiúkaránya a példaképmegnevezők közt, mint azok közt, akik nem jelöltek meg példaképet – 37,7%), addig a 2014-es vizsgálatban a nemi eltérések e tekintetben már nem bizonyultak szignifikánsak ($p=0,1$): 48,9 százalék a fiúk aránya a példaképet megnevezők csoportjában és 43,8 százalék azok körében, akik nem neveztek meg példaképet.

A 2014-es adatgyűjtés tehát részben újdonságokat hozott e tekintetben: főleg a korábbi statisztikai együttjárások minimalizálódtak a példaképpel rendelkezők csoportjának növekedésével. Csökkenni látszik az életkorból adódó eltérés: 2012-ben közel 6 százalékkal magasabb volt a hetedikesek aránya a teljes mintához képest, most ez 2 százalékkal csökkent. A nemi különbségek is mondhatni eltűntek: majdnem ugyanolyan a példaképet megjelölők nemi megoszlása, mint a teljes mintáé. Az összmintában a falu-város megoszlás is az egyharmad városos – kétharmad falun élő arány mellett a példaképekkel rendelkezők körében is hasonló az arány, illetve enyhén nőtt a falun élők aránya. Az anyák iskolai végzettsége esetében 2014-re már nem érhető tetten ezzel kapcsolatos markáns eltérés, az apák esetében viszont továbbra is úgy tűnik, hogy a felsőfokú végzettség „meghatározó” jelleggel bír: a példaképpel rendelkezők körében még mindig öt százalékkal magasabb (2012-ben hat százalékkal volt magasabb) a felsőfokú iskolai végzettségű apával rendelkező tanulók aránya mint a példaképpel nem rendelkezők körében.

2. táblázat: A példaképpel rendelkezők és nem rendelkezők csoportjának statisztikai összehasonlítása

		2012				2014			
Jelölt meg példaképet? ⁵		NEM % ⁶		IGEN %		NEM %		IGEN %	
Osztály p1<0,001 p2<0,001	VII.	300	27,6	788	72,4	306	26,3	859	73,7
			38,7		58,5		43,8		56,9
	XI.	475	45,9	559	54,1	393	37,7	650	62,3
			61,3		41,5		56,2		43,1
Nem p1<0,001 p2=0,1	Fiú	290	31,5	630	68,5	351	29,9	737	70,1
			37,7		47,0		45,1		48,9
	Lány	480	40,3	210	59,7	383	33,2	769	66,8
			62,3		53,0		54,9		51,1
Település p1=0,002 p2=0,03	Város	514	34,5	978	65,5	486	33,2	978	66,8
			66,3		72,6		69,5		64,8
	Falu	261	41,4	369	58,6	213	28,6	531	71,4
			33,6		27,4		30,5		35,2
Apa iskolai végzettsége p1=0,002 p2=0,021	Alap	369	33,3	594	66,7	313	32,6	648	67,4
			48,9		45,7		47,8		44,5
	Közép	273	37,6	453	62,4	249	32,0	528	68,0
			36,9		34,8		38,0		36,3
	Felső	98	27,9	253	72,1	93	25,0	279	75,0
			13,2		19,5		14,2		19,2
Anyai iskolai végzettsége p1<0,001 p2=0,377	Alap	318	40,9	460	59,1	228	29,7	539	70,3
			35,5		35,1		35,2		36,7
	Közép	307	35,5	557	64,5	280	32,3	587	67,7
			66,3		42,6		43,2		40,0
	Felső	121	29,3	292	70,7	140	29,1	341	70,9
			33,6		22,3		21,6		23,2

A kapott válaszok elemzése során, hosszas latolgatások nyomán végül 17 kategóriát hoztunk létre aszerint, hogy milyen foglalkozást adtak meg a megnevezett példaképnek. Listavezetők a szülők: 2012-ben a válaszadók több, mint egyharmada első sorban édesanyját (20,06 százalék) vagy édesapját (17,89 százalék) nevezte meg példaképének. Vannak, akik a testvérükhöz szeret-

5 Chi négyzetet számolva kaptuk ezeket a szignifikanciaszinteket. A p1 minden esetben a 2012-es adatokra vonatkozik, a p2 pedig a 2014-esre.

6 A felső sorok minden esetben az oszlopok közti százalékos megoszlásokat mutatja, az alsó sor (kiemelés: vastagított és dőlt) pedig a sorok közti megoszlásokat mutatja egy változó kategórián belül. Például a felső sor mutatja, hogy a hetedikesek hány százaléka jelölt vagy nem jelölt példaképet, az alsó sor meg azt, hogy a példaképet jelölők közt hány százaléknyi a hetedikes és hány a tizenegyedikes.

nének hasonlítani, vannak, akik nagyszülőkhöz (egy esetben dédszülőhöz), illetve elég nagy azok tábora, akik valamilyen más rokonhoz, keresztszülőhöz, bérmaszülőhöz akarnak hasonlítani (ld. 3. táblázat).

Minden huszadik (5,24 százalék), példaképét megnevező hetedik és tizenegyedik osztályos tanuló egy olyan tanárhoz, tanítóhoz, óvodapedagógushoz vagy vallást oktató lelkészhez szeretne hasonlítani, aki tanítja vagy tanította őt. Ugyanekkora azok aránya is, akik egy ismerősükhöz szeretnének hasonlítani, egy olyan felnőtthez, aki a számukra elérhető környezetükben él, magatartására, tevékenységére rálátásuk van, akiket főleg szakmájuk és vagy szakmai sikerességük, talpraesettségük, bátorságuk, ügyességük miatt tekintenek követendő példának. Néhány példa: asszisztens, orvos, fodrász, manikűrös, virágüzletes, külföldön dolgozó szomszéd lány, kávézót működtető ismerős, édesanyja barátnője, táncos, táncoktató, ügyvéd, vállalkozó.

A lenti (3.) táblázatból az is kiderül, hogy a legtöbb példakép a tanulók számára a hétköznapi életből ismert személy, akikkel valamilyen kapcsolatba is kerültek már: a példaképpel rendelkező válaszadó tanulók kétharmada jelölt meg olyan példaképet, akit ténylegesen, személyesen ismernek. A többiek, minden harmadik (34,25%) VII. és XI. osztályos tanuló választott magának olyan példaképet, akit szinte kizárólag csak a médiából ismer. Minden tizenegyedik válaszadó egy filmszínészhez szeretne hasonlítani (népszerűek: Angelina Jolie, Maite Perroni, Chuck Norris, Bud Spencer, Brad Pitt, Vin Diesel, Gabriela Spanic stb.). Az énekesek, zenészek kategóriában a legtöbbször számára az elérendő cél olyanokra hasonlítani, mint például Rihanna, Shakira, Beyoncé, Tóth Gabi, Kovács Vera, Janicsák Vica, Lukács Laci, Katy Perry.

Úgy tűnik, hogy a médiaszereplők, médiasztárok, nem énekes, nem színész celebek hatása nem túl jelentős a tanulók példaképválasztásában, ugyanis nagyon kevesen jelöltek meg ilyen személyt példaképnek. Azon kevesek közt van Sebestyén Balázs és Ördög Nóra műsorvezető, Palvin Barbara modell, Bill Gates, Steve Jobs híres, gazdag emberek, a Harry Potter írónője, J. K. Rowling. Egy érdekes kategória is helyet kért magának a táblázatunkban: néhányan filmbeli alakot, vagy szuperhőst jelöltek meg példaképnek. Dr. House arroganciája, éleslátása, zsenialitása többeknek tűnik követendő példának, Batman igazságérzetét, rossz elleni harcát, vagy MacGyver ezermesterkedős talpraesettségét is lemásolnák páran.

3. táblázat: *Példakép-kategóriák 2012 és 2014*

	2012		2014	
		%		%
1. Anya	249	20,06	342	23,2
2. Apa	222	17,89	314	21,3
3. Testvér	70	5,64	88	6
4. Nagyszülő	31	2,5	33	2,2
5. Rokon	90	7,25	100	6,8
6. Pedagógus, lelkész	65	5,24	44	3
7. Ismerős	63	5,08	97	6,6
8. Legjobb barát/barátnő	26	2,1	13	0,9
9. Filmszínész	107	8,62	72	4,9
10. Énekes/zenész	92	7,41	93	6,3

	2012		2014	
		%		%
11. Futballista	73	5,88	89	6
12. Sportoló	66	5,32	96	6,5
13. Autó és motorversenyző	18	1,45	5	0,3
14. Médiaszereplő, médiasztár	14	1,13	15	1
15. Filmbeli karakter, szuperhős	14	1,13	13	0,9
16. Író, színész, képzőművész	8	0,64	13	0,9
17. Más híres személy	33	2,66	49	3,2
Érvényes összes	1241	100	1476	100

A 2012-ben a kialakított példakép-kategóriák sorában a listavezetők tehát a szülők voltak, ezt követték a testvér, rokont, nagyszülőt, keresztszülőt, bérmaszülőt példaképnek választók csoportja (Gergely 2013: 59–60). Illetve, egyharmadot tett ki azok aránya, akik filmszínészt, énekest, sportolót, médiaszereplőt, híres embert választottak példaképül (ld. 3. táblázat). A 2014-es kutatás a kategóriák terén nem hozott sok újdonságot, viszont enyhé változások észlelhetők azért egyes kategóriák esetében. Valamivel többen vannak azok, akik édesanyjukhoz szeretnének hasonlítani felnőtt korukban: 20,06 százalékról 23,2-re nőtt ennek a csoportnak az aránya. Az apák esetében még jelentősebb a növekedés: míg a 2012-es adatok szerint a hetedik és tizenegyedik osztályosok 17,89 százaléka szeretett volna édesapjához hasonlítani, addig a 2014-ben példaképet megjelölő tanulók 21,3 százaléka választotta az édesapját (ld. 3. táblázat).

Érdemes felfigyelnünk, hogy 2014-re enyhén zsugorodott a *pedagógus, nevelő* kategória, bár abszolút értékben nem sokkal kevesebben választottak tanárt, edzőt, lelkészt példaképül, mint 2012-ben, de arányaiban nézve, a példaképet megjelölők csupán 3 százaléka választott így. Itt 2012-höz képest megjelent az edző, ami megint egy apró felkiáltójel és lehetőség: az edzőknek is szerepük lehet a példakép-motiválásban. Ugyanígy kevesebben vannak már, akik legjobb barátjukhoz, barátnőjükhöz szeretnének hasonlítani.

Az is fontos adat, hogy míg 2012-ben 35 százalékot tett ki azon példaképek aránya, akik nem a tanulók hétköznapi életéből kerültek ki, azaz többnyire a médiából ismerhették meg őket, addig a 2014-es kutatás azt mutatja, hogy ez az arány 30 százalékra csökkent. Tehát, többen neveztek meg példaképet, és a példaképet megnevezők nagyobb arányban a közvetlen környezetükből választottak követendőnek ítélt személyt.

A filmszínészek is veszítettek népszerűségükből a közbeeső két év alatt, hiszen míg korábban 8,62 százalékos volt ez a kategória, most csak 4,9 százalékot tesz ki azok aránya, akik egy filmszínészhez szeretnének majd hasonlítani. Míg 2012-ben Rihanna neve elég sok kérdőívben megjelent, addig 2014-ben már egyáltalán nem jelent meg. És míg Selena Gomez 2012-ben nem szerepelt a példaképek közt, 2014-re nagyon népszerűvé vált, főleg a lányok körében.

Annak vizsgálata is érdemesnek mutatkozott, hogy az életkor, a nem, vagy a városi-falusi lakhely valamilyen befolyást gyakorol-e a példaképválasztásra, tetten érhetők-e különbségek. Az derült ki, hogy a nem több esetben is meghatározó a példakép típus és a példakép kategória tekintetében: akik édesanyjukhoz szeretnének hasonlítani, azok jelentős többsége lány, akik édesapjukhoz, azok többsége fiú. Ugyanígy: akik focistákért, sportolókért, autóversenyzőkért

rajonganak, azok többsége fiú, a lányok pedig inkább filmszínészek, énekesek nyomdokaiba lépnek (ld. 3. táblázat). Vannak azonban apró eltérések, amelyek mindenképpen figyelmet érdemelnek.

Mind a nem, mind az életkor (hányadik osztályos), mind pedig a tanuló lakhelye szignifikáns összefüggést mutat a példakép-választással, vagyis úgy tűnik, hogy a hetedikesek és tizenegyesek példaképei közt tapasztalunk eltéréseket, a fiúk és lányok által választott minták közt szintén. Illetve a statisztikai próbák⁷ azt is bizonyítják, hogy valaki városi vagy falusi lakhelye is hatást gyakorol arra, hogy milyen típusú példaképeket részesít inkább előnyben. Például, a városi tinédzserek körében kétszer olyan magas arányban (11,43 százaléka a városon lakó 7. és 11. osztályosoknak) fordul elő az, hogy nagyszülőt, vagy valamilyen más rokont, keresztszülőt jelöltek meg példaképnek, mint a falun élő tanulók körében (5,60 %). A pedagógusok esetében pont fordított a helyzet: a falun élők körében magasabb a pedagóguspéldát követni kívánók aránya (7,28%), mint a városi tanulók körében (4,41%). Ugyanez tapasztalható a jó barát, közeli ismerős összevont kategória kapcsán is: a minden tizedik falusi hetedikes vagy tizenegyesnek egy jó barátja, vagy közeli ismerőse a példaképe (11,20%), ellenben csak minden huszadik városiról mondható el ugyanez (5,41%).

4. táblázat: *Példakép-kategóriák életkor, nem, lakhely szerint (2012, százalékos megoszlás)*

	Osztály (P=0,018)		Nem (P<0,001)		Lakhely (P<0,001)	
Példakép-kategóriák ⁸	VII. (N=725)	XI. (N=516)	Fiú (N=586)	Lány (N=648)	Város (N=884)	Falu (N=357)
Anya	20,14	19,96	3,75	35,03	20,25	19,61
Apa	20,14	14,73	30,03	6,79	16,52	21,29
Testvér	6,34	4,65	4,1	7,1	5,43	6,16
Nagyszülő, rokon	8,41	11,63	6,14	13,12	11,42	5,6
Pedagógus, lelkész	4,97	5,62	2,73	7,25	4,41	7,28
Jóbarát, jó ismerős	7,59	6,59	7,34	7,1	5,54	11,2
Filmszínész	7,86	9,69	9,9	7,41	8,94	7,84
Énekes/Zenész	8	6,59	4,95	9,57	8,37	5,06
Focista	6,07	5,62	12,12	0,31	5,66	6,44
Sportoló ⁹	6,62	6,98	11,09	2,93	6,56	7,28
Más	3,86	7,94	7,85	3,39	6,9	2,24

7 Chi négyzet segítségével állapítottuk meg a statisztikai összefüggést.

8 A 17 korábbi példakép-kategóriát ehhez igyekeztünk sűríteni, nagyobb kategóriákba összevonni, hogy ne okozzon számítási hibát.

9 Az autó- és motorversenyzők példakép-csoportját az alacsony elemszáma miatt (18), itt már összevontuk a sportolók csoportját általában az autóversenyzők csoportjával.

A focisták iránt hasonló arányban lelkesednek a válaszadóink, ellenben az énekes, zenész példaképet valamivel többen választanak városban lakók, mint falun élők: a városi lakhelyű tanulóknak 8,37 százaléka, míg a falusi lakhelyű tanulóknak csak 5,04 százaléka.

4. A SPORTOLÁS PÉLDAÉRTÉKŰ?

A különleges fizikai teljesítményt nyújtó személyek már az ókorban kiérdemelték a „tömegek” tiszteletét, figyelmét, a sportolókra és a sportoló hírességekre gyakran példaképként tekintünk. A technológiai fejlődés és az interaktív média korában már bárhol láthatók (Jones-Schumann 2000, id. Bush et al. 2004: 108), „olvashatóvá”, „követhetővé”, elérhetőbbé válnak a sportolók, tevékenységük, életük, magatartásuk. Jelen tanulmányban különös hangsúlyt fordítunk arra, hogy a példaképek közt milyen szerepet kapnak a sportolók, kik azok a sportolók és melyek azok a sportágak, amelyek felé különös érdeklődést mutatnak a székelyföldi tizenévesek, illetve melyek azok a jellemvonások, tulajdonságok, amelyek miatt a hivatásos sportolókat követendő példának tartják a Hargita, Kovászna és Maros megyékben élő magyar hetedik és tizenegyedik osztályos tanulók. A táblázatokba sűrített adatokból kiderül, hogy sokan neveztek meg sportolót mint példaképet: minden nyolcadik példaképpel rendelkező (vagy példaképet megnevező) tanuló egy sportolóra szeretne hasonlítani, minden tizenhetedik pedig konkrétan egy focistára. Természetesen, inkább a fiúk azok, akik ilyen példaképeket neveztek meg. 2014-ben is minden nyolcadik hetedik és tizenegyedik tanuló egy sportolót jelölt meg példaképeként, és, bár a második kutatás során többen választottak a példaképes kérdésre, a sportolókat kedvelők aránya nem lett kevesebb. 2012-ben 12,65 százalék volt azok aránya, akik felnőtt korukban leginkább egy hivatásos sportolóra szeretnének hasonlítani, 2014-ben pedig 12,87 százalék. 2012-ben viszonylag sokan Forma 1-es pilótákat jelöltek meg, ezek aránya viszont 2014-re csökkent, így már csupán vizuális szemléltetés érdekében maradt külön kategória ez (l. 3. táblázat).

5. táblázat: *Hivatásos sportolókat példaképül választók*

	2012-ben		2014-ben	
	%		%	
Futballjátékos	76	48,41	93	48,95
Autó- és motorversenyző	18	11,46	5	2,63
Sportoló	63	40,13	92	48,42
Összesen hivatásos sportolót példaképül választók	157	100,00	190	100,00

A példaképül (focistákon és autóversenyzőkön kívül) sportolókat választók csoportja körülbelül ugyanakkora maradt, mint azt a két évvel korábbi kutatás mutatta: 6,5 százalékot tett ki azok aránya, akik egy sportolóhoz szeretnének hasonlítani (l. 3. táblázat). És itt már megjelennek a magyar sportolók, főleg az olimpiikonok, nagyobb számban, mint 2012-ben. Míg a korábbi kutatásban csak a magyar női kézilabda válogatott tagjainak neve tűnt fel egy-két helyen (Gergely 2013: 61), most már Berki Krisztiánt és Gyurta Danit is több ízben említették. A romániai és a romániai magyar sportolók 2012-ben alig kerültek be a példaképek közé, számuk 2014-re nagyon kicsit nőtt. 2012-ben a síkszeredai Tófalvi Éva biatlonista mellett a gyergyó-

szentmihályi kosaras, Lokodi Mátyás neve is említésre kerül, ugyanakkor a lovas sportokban jeleskedő, illetve lovasedzőként is dolgozó csíkszeredai Ferencz Katalin¹⁰ is. 2014-re más több fiú példaképe a kosárlabdázó Lokodi Mátyás¹¹, egy lányé pedig a sepsiszentgyörgyi Vass Ildikó, aki a román válogatott tagja volt több évig¹². Egy tanuló számára a cselgáncsozó Pap Róbert Flórián¹³ példaeértékű, egy másik Mihály Árpád¹⁴ hokistára néz fel, egy lány pedig Ferencz Katalin lovas szakedzőhöz szeretne hasonlítani. Ugyanakkor, 2014-ben megjelenik a példaképek közt két román bokszo, Andrei Stoica¹⁵ és Daniel Ghiță¹⁶. Ugyanakkor, egy kézilabdás lány-nak egy romániai születésű kézilabdázó nő a példaképe, aki szintén Romániából, Brassóból származik: Rotis-Nagy Gabriela¹⁷.

6. táblázat: Sportoló példaképek és sportágak 2012 és 2014-ben

Sportág	2012	Például	2014	Például
Asztalitenisz	1	Timo Boll	2	Timo Boll
Biatlon	2	Tófalvi Éva ¹⁸	-	
Jégkorong	8	Sidney Crosby, Patrick Roy, Ilya Covalchuk	9	Mihály Árpád, Alexander Ovechkin, Patrick Polc ¹⁹
Kerékpár	6	Martin Soderstorm Matt Macduff Dakota Roche	7	Steve Peat, Peter Sagan, Kris Holm
Kézilabda	4	Görbicz Anita, Józsa Edit, Pálinger Katalin, Nicola Carabatic	15	Görbicz Anita, Rotis-Nagy Gabriela, Mikkel Hansen, Luc Abalo, Mikler Roland, Nikola Carabatic, Nagy László, Császár Gábor, Eduarda Amorim

10 Csíkszeredai születésű lovas, lovas-szakedző, több évig tagja volt az országos válogatott keretnek (<http://www.szekelyhon.ro/archivum/offline/cikk/106094/hogy-az-alom-valora-valjon>).

11 Gyergyószentmihályi születésű kosárlabda játékos. Játszott a csíkszeredai Hargita Gyöngye csapatban is (forrás: <http://www.csikikosar.ro>).

12 http://www.szek.ro/load/cikk/11243/vass_ildiko_a_valogatottban_kosarlabda

13 Csíkszeredai születésű cselgáncsozó (<http://hargitamegye.ro/kituntetesek/dijazottak/2013-as-ev-dijazottjai/papp-robert-florian.html>).

14 Csíkszeredai születésű jégkorongozó (https://hu.wikipedia.org/wiki/Mihály_Árpád).

15 Az egyetlen romániai, nem magyar professzionális sportoló, aki bekerült a székelyföldi diákok példaképei közé. Bokszo (https://ro.wikipedia.org/wiki/Andrei_Stoica).

16 Szintén román bokszo (https://ro.wikipedia.org/wiki/Daniel_Ghiță).

17 Brassói születésű kézilabdázó, aki Sepsiszentgyörgyön és Magyarországon is játszott.

18 Tófalvi Éva csíkszeredai sportoló, biatlonista, világkupa-győztes, többször vett részt téli olimpiai játékokon (https://hu.wikipedia.org/wiki/Tófalvi_Éva).

19 Szlovákiai jégkorongozó, kapus, aki Csíkszeredában, illetve a brassói hokicsapatban is játszott (https://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%Adkszereda_Hockey_Club).

Sportág	2012	Például	2014	Például
Kosárlabda	13	LeBron James, Michael Jordan, Lokodi Mátyás, Scharnee Zoll-Normann, Candance Parker, Kobe Bryant, Derrick Rose	15	LeBron James, Lokodi Mátyás, Kobe Bryant, Michael Jordan, Derrick Rose, Samantha Prahalis, Vass Ildikó
Küzdősport	5	Badr Hari, Fedor Emelianenko, Yuri Boyka	9	Pap Róbert Flórián, Csernovicki Éva, Teddy Riner, Andrei Stoica, Daniel Ghiță
Lovassportok	2	Kassai Lajos, Ferencz Katalin	3	Ingrid Klimke, Reed Kesler, Ferencz Katalin
Sporthorgászat	3	Döme Gábor	1	Döme Gábor
Tenisz	2	Marija Sarapova Roger Federer	-	
Testépítés, fitnessz	6	John Cena, Frank Zane	13	Dexter Jackson, Jay Cutler, John Cena, Randy Orton, Lazar Angelov, Béres Alexandra, Rubint Réka, Kocsis Alexandra, Rich Froning, Ronnie Colemann, Lazar Novovic
Torna	-		4	Berki Krisztián
Úszás	-		4	Gyurta Dani
Más	13	Shaun White (hódeszkás) Nils Jansons (görkorcsolyás) Paul Moldovan (versenytánc)	10	Dominik Guers (gördeszkás) Sofia Boutella (street dance)
Összesen	63		92	

2012-ben 18 tanuló, 17 fiú és egy lány, jelölt meg példaképként Forma 1-es pilótát. A lány kedvence Vettel és ő is autóversenyző szeretne lenni felnőttként. A fiúk közül legtöbben, öten Michael Schumachert tekintik példaképnek, négyen Fernando Alonsót, hárman Travis Pastranát, ketten Ken Blockot. Egy-egy tanuló példaképeként megjelenik Jenson Button, Sebastian Vettel és Solberg is.

2014-ben 5 tanuló jelölt meg olyan példaképet, akiket az autó- vagy motorversenyző kategóriába tudtunk sorolni, és ezek mindegyike Forma 1-es pilóta. Mind az öten fiúk, négyen városban laknak. A két hetedikes fiúnak Adrian Newey és Kimi Raikönnen a példaképe, a három tizenegyedikes egyikének szintén Kimi Raikönnen, a másik kettőnek pedig Fernando Alonso és Sebastian Vettel.

5. FOCISTA-ÁLOM

Kiknek követendő példa focistának lenni? Kik szeretnék közismert világklasszisokhoz hasonlítani? Természetesen a fiúk. A kisebbek, azaz inkább a hetedikesek. És a városiak? Nem, 2012-

ben körülbelül hasonló a falun és városon lakó tizenévesek focista-példakép választása. Mivel alapvetően több mint kétszer annyi városon lakó tanuló volt a mintában (l. 1. táblázat), mint falun élő, ezért ez az arány csak a mintabeli arányokat tükrözi. A két évvel későbbi vizsgálat viszont azt mutatja, hogy hangsúlyosan inkább a falun élő tanulókra jellemző, hogy példaképük focista, a városiakra sokkal kevésbé. Tehát 2014-es vizsgálat szerint futball játékost példaképül inkább a falun élő hetedik osztályos fiúk választanak.

7. táblázat: *Focista példaképpel rendelkezők aránya 2012 és 2014-ben*

		2012			2014		
			%	% ²⁰		%	% ²¹
Nem	Fiú	72	97,3	47,49	90	96,7	48,84
	Lány	2	2,7	52,51	3	3,30	51,16
Lakhely	Város	51	68,9	71,23	38	40,9	64,81
	Falu	23	31,1	28,77	55	59,1	35,19
Osztály	VII.	45	60,8	58,40	71	76,3	56,93
	XI.	29	39,2	41,60	22	23,8	43,07

Kik a legidealizáltabb focisták a székelyföldi tizenévesek szemében? Mint kiderült, a spanyol válogatott két játékosának népszerűsége töretlen volt ebben a periódusban: Lionel Messihez és Iker Casillashoz²² (akiknek neve összekapcsolódik a spanyolországi Real Madrid csapatával) szeretnének leginkább hasonlítani a fociszerető székelyföldi tizenévesek, 2012-ben és 2014-ben is ők vezetik a példakép-listát (ld. 8. táblázat). Sem 2012-ben, sem 2014-ben egyetlen magyarországi²³ vagy romániai hivatásos futball-játékos neve nem került fel a példaképek listájára.

8. táblázat: *Focista példaképek*

2012	2014
1. Lionel Messi (23) ²⁴	1. Lionel Messi (33)
2. Cristiano Ronaldo (22)	2. Cristiano Ronaldo (28)
3. David Beckham (5)	3. Iker Casillas (6)
4. David Villa (4)	3. Fernando Torres (6)
4. Iker Casillas (4)	4. Xavi Hernandez (4)
5. Fernando Torres (3)	5. Frank Lampard (3)

20 A példaképet megnevezők csoportjában összesen az adott kategória relatív megoszlása, 2012-ben.

21 A példaképet megnevezők csoportjában összesen az adott kategória relatív megoszlása, 2014-ben.

22 Casillas ma már az FC Porto játékosa, de pályafutása eddigi jelentős részét a Real Madridnál töltötte (https://hu.wikipedia.org/wiki/Iker_Casillas).

23 Egy tizenegyedikes Maros megyében, városon élő fiú Kassai Viktort jelölte meg példaképként, aki szintén a foci világához tartozik, viszont nem játékos, hanem játékkövető.

24 Említési gyakoriságok.

2012-ben egy vagy két említés erejéig még megjelentek a következők: Ricardo Santos (2), Victor Valdes (2), Didier Drogba, Ryan Giggs, Miroslav Klose, Frank Lampard, Sergio Ramos, Wayne Rooney, Neymar da Silva, Marcelo Vieira, Zinedine Zidane. Megfigyelhető ugyanakkor, hogy három kivételtől²⁵ eltekintve, európai sportolókról van szó, akik egy nyugat-európai országból származnak: Spanyolországból, Portugáliából, az Egyesült Királyságból vagy Franciaországból.²⁶

2014-re David Beckham lecsúszik a toplistáról, alig egyetlen tanuló, egy kovászna megyei, falun élő tizenegyedikes fiú említi a 89-ből. Bekerült Xavi Hernandez (három személy példaképeként), valamint Frank Lampard is (ebben az évben nem csak egyetlen alkalommal fordult elő). Mellettük, azok a székelyföldi hetedik vagy tizenegyedik osztályosok, akik felnőtt korukban focistákhoz szeretnének hasonlítani, ketten-ketten Ronaldinhot, Neymar da Silvát és Steven Gerrardot jelölték meg, egy-egy tanulóknak pedig David Beckham, Angel di Maria, Andres Iniesta, Philipp Lahm, Robin van Persie, Sergio Ramos, Victor Valdes a példaképe. 2014-ben is többnyire európai,²⁷ azon belül is hangsúlyosan spanyolországi futballjátékosokat kedvelnek és tekintenek követendő példának a székelyföldi tizenéves fiúk.

TEHETSÉG, ÜGYESSÉG, KÜZDELEM, SZERÉNYSÉG

A példaképválasztás indoklásánál szintén sokfélék a válaszok. Viszont, ha összehasonlítjuk azzal, amit erre a kérdésre azok a tanulók írtak, akik szüleikre, rokonaikra, ismerőseikre szeretnének felnőtt korukban hasonlítani, akkor érzékelhetőek az eltérések és válaszbeli különbségek. Akik focistát választottak példaképül, azok szemében felértékelődik a fizikai alkat, a kinézet, a sportosság, a kiemelkedő, átlagon felüli teljesítmény, átlagtól eltérő megvalósítás. Azokhoz képest, akik szüleikre, rokonaikra, közeli ismerőseikre szeretnének hasonlítani, ritkábban fogalmazódik meg valamely viselkedésbeli érték és tulajdonság, mint például a segítőkészség, türelem, őszinteség, szerénység.

A válaszokat elemezve három nagyobb motivációs csoportot tudunk elkülöníteni: vannak, akiket az illető focista **profizmusával** fogott meg, kevesebben vannak, akiket **erős jelleme** inspirál, és akadnak olyanok, akiket valamilyen **külsőség** ejtett ámulatba. A leggyakrabban előforduló példakép-indoklás a (1.) **Profizmus**: mert „jól focizik”, „jól játszik”, „jók a reflexei”, „a világ legjobb kapusa”, „mindig gólt rúg”, „nagyon jó a technikája”, „ő a legjobb”, „tehetséges.” A tanulók valamivel több, mint fele²⁸ elsősorban ilyen vagy ehhez hasonló választ adott arra a kérdésre, hogy melyek azok a tulajdonságai, amelyek miatt őt választotta.

Egy szűkebb csoportot tesznek ki az olyan típusú válaszok, amelyek az illető focista (2.) **Erős jellemére** utalnak, mint „kitartó”, „optimista”, „céltudatos”, „hisz önmagában”, „bátor”, „sokat küzd”, „nem beképzelt”, „kedves”, „motiválja a csapattársait”, „vezéregyéniség.” És van egy harma-

25 Kivételt képeznek Ricardo Santos, Neymar da Silva és Marcelo Vieira, akik braziliai focisták. Didier Drogba bár nem Európában született, de Franciaországban nőtt fel.

26 Kivételt talán Klose képezhet, viszont őt is, származása ellenére, németországinak tekinthetjük.

27 Egy új kivételt képez Angel di Maria argentin focista, akit egyetlen alkalommal említettek.

28 46 esetben (a 73-ból) fogalmaztak meg hasonló típusú indoklást.

dik, alig pár személy választát tömörítő csoport: nagyon a (3.) **Külsőségek** motiválta példakép-választás, indoklás. Itt találunk olyan indokokat, hogy azért szeretnék hozzá hasonlítani, mert „híres”, „jól néz ki”, „gazdag”, „jól keres.”

A 2014-es kutatás adatai annyiban módosítanak ezen, hogy még inkább szélesedik a **profiz-mus** mint értékre utaló válaszok aránya. Illetve, ezeken belül több esetben is előfordul az a válasz, hogy „ő a világ legjobb focistája”, „ő a világ legjobb kapusa”, „amióta megszületett nincs nála jobb” – azaz „leg”-nek lenni nagyon nagy vonzerővel bír.

6. KONKLÚZIÓK. KITEKINTÉS

A 2012-ben és 2014-ben folytatott kutatás két eddigi adatfelvétele során nyert adatok szerint, a megkérdezett VII. és XI. osztályos tanulók első alkalommal (2012-ben) valamivel több, mint fele nevezett meg példaképet, 2014-ben viszont már kétharmad mondta azt, hogy van példaképe. A többiek többnyire egyediségük megőrzése céljából nem kívánnak sem példaképet keresni, sem valamely egyén külső vagy belső tulajdonságaival azonosulni, magukat azonosítani (Gergely 2015a, 2015b). Akiknek van példaképe, elsősorban szüleikhez szeretnének hasonlítani, illetve testvérükhöz, valamelyik nagyszülőhöz, rokonhoz, közeli ismerőshöz. A példaképpel rendelkezők közül minden harmadik tanuló választott olyan követendő, példaértékű egyént magának, akit feltehetőleg a médián keresztül ismerhet, személyesen nem találkozhatott, nem beszélgethetett vele, valós tények, benyomások nem állnak a rendelkezésére vele kapcsolatosan.

A válaszadók egy része, főleg a fiúk, sportolókat jelöltek meg példaképként, legnépszerűbb csoport itt a futballjátékosoké. A legnépszerűbbek Messi és Casillas, viszont mind külföldiek, többnyire nyugat-európai játékosok. A nem focista, de sportoló példaképet választóknál már, a Michael Jordanek, Marjia Sarapovák mellett, néhány magyar név is feltűnik, főleg a magyar kézilabda válogatott tagjai, mint Görbicz Anita, Pálinger Katalin, de szintén itt jelennek meg – nagyon kis számban – a helyi vonatkozású sportolók: 2012-ben csupán Tófalvi Éva²⁹ és Lokodi Mátyás, 2014-ben már kicsit gyarapszik ez a lista.

„1970-es évekbeli iskolai tankönyvben kérdés:

1. Kérdés: Ki a példaképe?

1. Válasz: _____

2. Kérdés: Miért pont Lenin?

2. Válasz: _____”

29 Tófalvi Éva csíkszeredai sportoló, biatlonista, világkupa-győztes, többször vett részt téli olimpiai játékokon, 2010-ben és 2014-ben is ő volt a romániai csapat olimpiai zászlóvivője. A szűk sportberkeken kívül mégsem túl ismert sportolói tevékenysége, ahogyan a többi romániai, romániai magyar sportolóé sem.

A beidézett adoma arról tanúskodik, hogy a példaképválasztás sem lehet bármikor magától értetődő egyéni szabadság kérdése. Meg arra is rámutat, hogy 1989 előtt miért nem lehetett Romániában is közbeszédszerűbb a példakép-kérdés, miért nem izmosodott meg az iskolai oktatásban (sem) a példakép-állítás, a példakép-kérdés az oktatási-nevelési folyamat szerves részévé tévés. A kutatási adatok azt mutatják, hogy a tanulók jelentős része esetében nem teljesen tisztázott ez a kérdés: nem mindenki tudja megmondani, hogy kire szeretne hasonlítani, sokan nem is gondolkodtak még erről. Illetve, azok közül, akik azt vallják, hogy van egy ilyen személy, sokak válasza nem tanúskodik arról, hogy tényleg széleskörű információk nyomán választották azt a személyt (pl. nem írják le helyesen a nevét, kevés, felszínes információval rendelkeznek rólok). Fontos megjegyeznünk, hogy a tizenévesek példakép-vizsgálatának csupán egy első lépését, egy kiindulópontját adja ez az adathalmaz. A beidézett kutatás csupán részben érintette ezt a kérdést, így egy kvalitatív kutatás sokkal közelebb vinne a tizenévesek példakép-keresésének, valamint példakép-követésének kérdésköréhez. Interjúk kutatással egyértelműbb képet kaphatnánk arról, hogy valójában egy idol-megnevezést, egy szimpatizálást, átmeneti rajongást érhetünk tetten, vagy egy eltökélt példakövetést, hasonlítási szándékot. Ez részletesebb választ adna arra is, hogy a tizenévesek által elfogadott és vállalt értékek struktúrája hogyan alakul, és mennyiben tér el a társadalom main-stream értékeitől.

Kijelenthetjük, hogy az új médiával új ikonok jelentek volna meg? Nehéz egyértelmű választ adni erre a kérdésre, mert láthattuk, hogy igen összetett a középiskolások példakép-mintázata, még ennél is bonyolultabb, hogy ezek a mintázatok honnan származnak. Viszont, néhány válasz megfogalmazódik az adatok alapján. Egyrészt **(1.) igen**, azt mondhatjuk, hogy az új média világa új ikonokat teremt, mutat és termel. Láthattuk ugyanis a 2014-es kutatásunk során is, hogy azok, akik nem jelennek meg a médiában, azaz nincsenek kellőképpen „mediatizálva”, nem tudnak beférkőzni a tanulók példaképei közé (Crosswhite et. at. 2003). Azok a helyi, kortárs vagy történelmi személyiségek, akik szülőfalujuk, városuk szempontjából jelentős szerepet játszottak vagy játszanak sportban, közéletben, tudományban, irodalomban vagy bármilyen téren, tevékenységük messze túlmutat egy kistérség határain, mégsem válnak ismertté a székelyföldi tanulók előtt, és nem is gondolnak rájuk potenciális példaképként. Ugyanakkor **(2)** a válasz csak **részben igen**, azaz a székelyföldi hetedik és tizenegyedik osztályos tanulók jelentős része olyan példaképeket nevez meg, olyanokat állít példaértékűnek maga elé, akiket a médiából ismerhet. De ez csak egy része a példaképeknek, nem haladja meg az egyharmadot, nem több, mint a 2012-es kutatásunk során, és ez az arány alacsonyabb, mint amit feltételezhetnénk a médiahasználati gyakorlatukat ismerve. Ugyanakkor, az is ide tartozik, hogy a legtöbb esetben a válaszokból az is kiderül, hogy noha példaképként megnevezik az illető személyt, mégis igen keveset tudnak róla, inkább külső jegyeket sorolnak fel, amiért felnéznek rá, felületes dolgok, olyan is tudhatja, aki éppcsak a nevét ismeri. Ez arra enged következtetni, hogy az esetek egy részében elég laza ez a példakép-kötődés, és amennyiben lennének alternatíváik, ismernének más követendő példákat, akkor nem biztos, hogy őket nevezték volna meg. Harmadrészt viszont, **(3.)** a válasz az, hogy az új média **részben nem** feltétlenül termel új ikonokat, új példaképeket, hiszen láthatjuk, a példaképek kétharmada közvetlen környezetből, kevésbé híres emberekből, nem médiában szerepeltetett egyénekből áll. Annak ellenére, hogy vitathatatlan a média hatása és hétköznapijakra gyakorolt befolyása, azt látjuk – ennek a kérdésnek a vizsgálata kapcsán –, hogy három tanulóból kettő inkább édesanyjához, édesapjához, testvéréhez,

nagymamájához, nagynénjéhez, barátnőjéhez, unokatestvéréhez, tanárához szeretne hasonlítani, mintsem egy híres focistához vagy énekesnőhöz. A médiából kapott személyiségek, ikonikus személyek mellett, ezek mégis hitelesebbeknek tűnnek számukra. Ez összecseng a Hankiss által megfogalmazottakkal: a média által kapott túl sok információ elbizonytalanító, zavart és bizonytalanságot okoz (Hankiss 2008, id. László 2010), így a közvetlen környezet biztosabbnak, megfoghatóbbnak tűnik.

Ha ezek a személyek, akik a helyi közösségből kerültek ki, és a közösségben köztiszteletnek örvendenek, de a fiatalok nem ismerik a megvalósításaikat, nem tudnak a szűkebb-tágabb régió szempontjából fontos megvalósításaikról, akkor ők nem lesznek fontosak a tizenéveseknek, magától értetődő, hogy máshol fognak követendő példákat keresni. Még akkor is, ha az ő életpályájuk habitusilag, életvilág szempontjából közelebb áll hozzájuk, mint a médiasztárok élete. Vagyis a helyi média, a helyi közösség és a pedagógusok, szülők szerepet játszhatnak abban, hogy a példaképek közt szerepelni fog vagy sem Erőss Zsolt³⁰ élete, Barabási Albert László³¹, Novák Károly Eduárd³², vagy, amennyiben könnyebben „találkoznak” velük, akkor Lionel Messihez, Steve Jobshoz vagy Selena Gomezhez szeretnének inkább hasonlítani.

BIBLIOGRÁFIA REFERENCES

1. Berta J. (2008). A szocializációs ágensek hatása a példaképválasztásra. *Új Pedagógiai Szemle* 58 (6–7). 64–78.
2. Biró A. Z. – Bodó J. (szerk.) (2013). *Internethasználat vidéki térségben. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda.

30 ERŐSS Zsolt (1968 – 2013) Csíkszeredában született, Hargita megyében. Noha a 90-es évek elején Magyarországra költözött, a hegymászás szeretetét a keleti Kárpátokban szívta magában, és állandó kapcsolata volt a székelyföldi hegymászókkal és hegymászás-szeretőkkal. Minden időt legeredményesebb magyar hegymászójaként tartják számon. A világ tizennégy 8000 méternél is magasabb csúcsából tízet megmászott. Ő volt az első magyar, aki a Mount Everestet megmászta. 2013 májusában egy expedíció során vesztette életét a Himalájában. Nagyon ismert és népszerű volt Székelyföldön, minden évben előadókörutakat szervezett, előadásain Székelyföld városaiban (Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Kézdivásárhely, Marosvásárhely stb.) zsúfolásig telt termek fogadták.

31 BARABÁSI Albert László 1967-ben született Csíkkarcfalván, Hargita megyében, az Amerikai Egyesült Államokban él és dolgozik kutatóként és egyetemi oktatóként a legnevesebb egyetemeken (pl. Harvard). Fizikus, leginkább hálózatielméletéről ismert. Könyvei: *Behálózva*, *Villanások*. Az erdélyi magyar (felnőtt) társadalomban is ismert és elismert kutató, amit egy 2014-es 3. helyezés is mutat: internetes népszerűségi szavazáson Böjte Csaba ferences szerzetes és Kányádi Sándor költő mögött lett harmadik (forrás: <http://boxpopuli.transindex.ro>). 2014-ben Magyarországon megkapta a Prima Primissima díjat.

32 NOVÁK Károly Eduárd 1976-ban született Csíkszeredában, Hargita megyében. Jelenleg is Csíkszeredában él családjával. Romániai magyar paralimpiai ezüst- (Peking 2008) és aranyérmes (London 2012), világ- és európa-bajnok kerékpározó. Románia első paralimpikonja. Szülővárosában nagy fogadást rendeztek tiszteletére, ennek jelentős médiakampánya volt.

3. Biró A. Z. – Gergely O. (szerk.) (2015). *Kihívások és megoldások. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda.
4. Biró A. Z. – Gergely O. (szerk.) (2013). *Ártalmas vagy hasznos az internet? A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda.
5. Biró A. Z. – Gergely O. – Kiss A. – Ozsváth Berényi H. (2012). A média hatása a gyermekekre és fiatalokra. In: Gergely O. (szerk.) *A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Konferenciakötet. Státus Kiadó, Csíkszereda. 9–74.
6. Biró A. Z. – Gergely O. – Kiss A. – Ozsváth Berényi H. (2013). Társadalmi és/vagy egyéni innováció? A média hatása a gyermekekre és fiatalokra a székelyföldi térségben. In: Biró A. Z. – Gergely O. (szerk.) *Ártalmas vagy hasznos az internet? A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda, 13–94.
7. Bush, A. J. – Martin, C. A. – Bush, V. D. (2004). Sports Celebrity Influence on the Behavioral Intentions of Generation Y. *Journal of Advertising Research* 03/2004; 44(01):108–118.
8. Crosswhite, J. J. – Wilde, K. – Vescio, J. A. (2003). The relevance of sporting role models in the lives of adolescent girls. *ACHPER Australia Healthy Lifestyles Journal*, Vol. 50, No. 3–4, 2003: 31–36.
9. Dubow, E. F. – Huesmann, L. R. – Greenwood, D. (2006). Media and Youth Socialization: Underlying Processes and Moderators of Effects. In Grusec, J. – Hastings, P. (eds.) *The Handbook of Socialization*. New York, NY: Guilford Press. pp. 404–432.
10. Gergely O. (2013). Hasonlítani? Kire? Példaképkérdés a székelyföldi tanulók esetében. In: Biró A. Z. – Bodó J. (szerk.). *Internethasználat vidéki térségben. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda. 55–65.
11. Gergely O. (2015a). New Media, New Role Models? *Acta Universitatis Sapientia – Communicatio*. 1 (2014). 109–120.
12. Gergely O. (2015b). Új média, új ikonok? In: Biró A. Z. – Gergely O. (szerk.) *Kihívások és megoldások. A média hatása a gyermekekre és fiatalokra*. Státus Kiadó, Csíkszereda. 43–51.
13. Kósa É. (2005). A szocializáció elméleti kérdései. In: Vajda Zs. – Kósa É. (szerk.) *Neveléslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest, pp. 46–113.
14. Kósa É. – László M. (2012). Együtt – egyedül. In: Gabos E. (szerk.): *A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra*. VI. Nemzetközi Médiakonferencia, Balatonalmádi, 2011. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat, Budapest, 2012. 103–119.
15. László M. (2010). *Példaképkutatások 2000–2009*. Alkalmazott Kommunikációtudományi Intézet, Budapest.
16. László M. (1999). Példa-kép. A tizenéves korosztály értékválasztásai és a média. *Jel-Kép*, 3., 33–47.
17. László M. – Danó Gy. (2015). Akik példaképek és akik nem. In: Kósa É. – Berta J. *Média-szocializáció*. Wolters Kluwer, Budapest. pp. 179–226.